

Osmanlı

9

KÜLTÜR VE SANAT

EDİTÖR
GÜLER EREN

BİLİM EDİTÖRLERİ
DOÇ. DR. KEMAL ÇİÇEK
CEM OĞUZ

OSMANLI DÖNEMİNDE DİLDE SADELEŞME

DOÇ. DR. GÜLDEN SAĞOL
MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

11 yüzyılda Selçukluların Anadoluya girişinin ve özellikle Selçuklu sarayının kurulmasının ardından, Arapça din ve ilim dili olarak, Farsça ise sanat dili olarak benimsenmiş ve hatta Farsça devlet dili hâline getirilmiştir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Konya'da devlet idaresini ele geçiren Karamanoğlu Mehmed Bey, 10 Zilhicce 675/1277'de "Şimden gerü divanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır" fermanını yayarak Türkçenin devlet dili olmasını sağlamıştır. Zaten Anadolu'da kurulan diğer beyliklerde de Türkçe umumiyetle ön plâna çıkmış ve bazı Türk beyleri Türkçe eser yazılmasına, Arapça ve Farsça eserlerin Türkçeye çevrilmesine önayak olmuşlardır. Böylece Türkçe yeniden devlet dili hâline gelmiş, bu dile bilim kitapları yazılmaya başlanmış ve sonra da devam etmiştir.¹

Osmanlılara gelince onların Selçuklular gibi davranmadıklarını, kendi dillerini bırakarak yabancı bir dili devlet dili olarak kabul etmediklerini görüyoruz. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren saray ve medrese, esaslarını İslâmî kültürden alan ve özellikle Fars edebiyatının etkisi altında oluşan divan edebiyatının gelişimini destekliyordu ve bu edebiyatın dili, Arapça ve Farsçanın etkisi altındaydı.

Başlangıçta Türklerin Arapçayı ve Farsçayı öğrenmeleri, İslâm medeniyetini tanımaları açısından gerekliydi, ama zamanla Arapça ve

Farsça yazmak tercih edilmiş, yabancı unsurlar rağbet görmüş ve dildekiler unutulmaya başlanmıştır. Tabii Türkçenin ilmî ve edebî metinlerde yeterince kullanılmaması ve dolayısıyla yeterince işlenmemesi gelişimine engel olmakla birlikte aslında Türkçe hiçbir dönemde varlığını bütünüyle kaybetmemiştir, ama biri konuşulan ve yazılan sade Türkçe, diğeri ise sadece bazı aydınlar için yazılan fakat konuşulmayan Türkçe olmak üzere iki ayrı dil ortaya çıkmıştır. Bu dil ustalık göstermekten ibaret olan eserlerde yer alıyor, Türkçe ise halk arasında konuşma dili olarak, halk için yazılan eserlerde ise yazı dili olarak kullanılmaya devam ediyordu, hatta bu Türkçe, halk için yazmak isteyen divan şairlerinin eserlerinde de görülebiliyordu. Ama işin doğrusu Türkçe devlet dili olarak bile ihmale uğruyordu.

Medreselerde Fars kültürünün etkisi altında yetişen memurlar devlet işlerinde de Farsçayı kullanıyorlardı. Farsçanın resmî yazışmalarda kullanılması Hayrullah Efendi'nin şu cümlelerinden de anlaşılmaktadır: "...tahrirat ve evamirin cümlesi lisan-ı Farişî üzere yazıldığından lisan-ı Türkî mahv olmak derecesine gelmiş idi. Binaenaleyh divanda kıraat olunacak evrakın mecmuu lisan-ı Türkî üzere olup elsine-i saire ile tekellüm olunması muhkem yasak oldu ve bu tarihe gelinceye kadar defterler ve sair hisaplar Arabî ve Farişî lisanında yazıldığından Türkçe yazmakta zahmet çekilip herbiri bir türlü imlâ ile defterlerini yazmakta idiler."²

XIV. ve XV. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınan eserler, çoğunlukla halka hitap etmek üzere veya Anadolu beyliklerinin sade Türkçeden hoşlanan hükümdarlarına sunulmak üzere yazıldığından, mümkün olduğunca sade ve terkipsiz bir Türkçe ile kaleme alınıyorlardı ve Türkçe hâkim durumdaydı, ama yine de Sultan Veled'in *Rebabnâme*'sinde, Türkçeyi pek iyi bilmediğini söylemekten çekinmediği görülür: "Türkçe bilseydüm, aydaydum ben size/sırları, kim Teñriden degdi bize/Bildüreydüm söz ile bildügümi/bulduraydım ben size bulduğumı."³ Ama birçok şair Türkçeyi ahenksiz, yetersiz ve kaba bulurken XIV. yüzyılda Gülşehrî *Mantıku't-Tayr* adlı eserinin hâtimesinde şöyle der: "Mantıku't-Tayrı ki 'Attâr eyledi/Pârisîce kuş dilini söyledi/Anı Türkî sûretinde biz dakı/Söyledük Tâzî gibi Tañrı hakı/Çün Feleknâme düzetdük şâhvâr/Pârisîce taht u tâc u zer-nigâr/Türk dilince dahı Tâzîden latîf/Mantıku't-tayr eyledük aña harîf/Ben bu Türkî defterin çün dürmeyem/Pârisîcesi-y-ile deñşürmeyem/Kimse böyle tatlu söz söylemedi/Kimse bundan yig kitâb eylemedi."⁴ Yine aynı yüzyılda Âşık Paşa Türklerin ve Türkçenin ihmale uğradığını *Garibnâme* adlı eserinde şöyle dile getirir: "Türk diline kimsene bakmaz idi/Türklere hergiz gönül akmaz-idi/Türk dahı bilmez-idi ol dilleri/İnce yolu ol ulu menzilleri/Bu Garîbnâme anın geldi dile/Kim bu dil ehli dahı ma'nî bile/Türk dilinde ya'nî ma'nî bileler/Türk ü Tâcîk cümle yoldaş olalar/Yol içinde her birini yirmeye/Dile bahup ma'nîyi hor görmeye/Tâ ki mahrûm kalmaya Türkler dahı/Türk dilinde aňlayalar ol Hak'ı."⁵ Âşık Paşa'dan sonra da şairler eserlerini Türkçe yazmakla birlikte bu işlenmemiş dille şiir yazmanın güçlüğünden yakınmışlardır. XIV. yüzyılın ikinci yarısının hemen başında Hoca Mes'ûd da *Sübeyl ü Nev-babâr*'da insanın düşündüklerini Türk diliyle anlatmasının güç olduğunu belirtir: "Bu arada 'özüüm hemîn yeng durur/Ki Türk'ün dili giñ degül teng durur/Bu kim sâfi ol Türk dili ola/Kolaysuz bigdür getürmek dile."⁶ Hoca Mes'ûd şikâyetine şöyle devam eder: Bu bir niçe beyti düzince benüm/Hacâletden eridi yaru tenüm."⁷ XV. yüzyılın sonlarında II. Bayezid adına *Selâtinname* adlı tarih kitabını kaleme alan Sarıca Kemal, Türkçenin sertliğinden yakılarak bundan utanmış olduğunu ifade eder: "Bu Türkî dil be-gâyet sert dildir/Söz ehli işbu dilden key hacildir."⁸ Fuzuli bile Türkçeden şi-

kâyet eder: "Egerçi ibaret-i Türkî'de beyan-ı vekayi düşvardır, zira ki ekser-i elfazı rekik ve ibaratı na-hemvardur, ümmid ki himmet-i evliya itmamına müsa'id ola ve encamına mu'avenet kıla."⁹

Osmanlı Türkçesinin bir imparatorluk dili hâlini alması XV. yüzyıldır. Bu yüzyılın ortalarına doğru Türkçe hâkimiyetini ve anlaşılabilirliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlar. İşte bu devirde II. Murad, Farsçadan Türkçeye çevrilen *Kabusname* adlı eserin çevirisini beğenmeyerek Mercimek Ahmed'den açık ve anlaşılır bir dille tekrar çevirmesini ister.¹⁰ Tabî bu dönemde başka tercümelemler de yapılmıştır.¹¹ Ayrıca 812/1419'da Süleyman Çelebi *Mevlid*'i yazmıştır. XV. yüzyılda fermanların bir kısmı ile Fatih Sultan Mehmet'in kanunnameleri ve ilk devirlerinden kalan resmî devlet evrakı umumiyetle Türkçeydi. Balıkesirli Devletoğlu Yusuf, 828 tarihli eserinde medreselerde eğitimin Türkçe olduğunu yazıyor.¹² II. Murad, Arapça ve Farsçadan çeviriler yaptırıyor, Türkçe eser yazmaya teşvik ediyordu. II. Murad'ın emirlerinden Umur Bey'in çevirttiği *İksirü's-Saadet Tercümesi*'nde, mütercim Umur Bey'in azamî derecede Türkçe kelime kullanılmasını istediğini ve kendisinin de bütün zorluğuna rağmen bunu yapmaya çalıştığını yazıyor.¹³

XVI. yüzyılda edebî dile Arapçadan ve Farsçadan yeni unsurlar giriyor ve Türkler, Arapça ve Farsça ilmî ve edebî eserler yazıyorlar, Fars dili ve edebiyatına dair eser veriyorlardı. Nazımda ise aruz veznine kolay uyması sebebiyle Arapça ve Farsça kelimeler tercih ediliyordu. XVII. yüzyılda IV. Murad'ın emriyle *Şehinşabname*'yi kaleme alan Mülhemî, eserinin mukaddimesinde "Mizâc-i hümayûna Türkî-zebân/Değil Farsî gibi selîs-ü revân" diyerek Farsça yazmasının sebebinin açıklar.¹⁴

Bu arada Aydınlı Visalî manzumelerini aruz vezniyle, ama çok sade bir dille kaleme alır. Visalî ile başlayan bu sade Türkçe yazma arzusu, Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî ile devam eder. Mahremî ile Nazmî manzumelerini "Türkî-i basit", yani "basit Türkçe" adıyla yine aruz vezninde olmakla birlikte çok sade bir dille kaleme almışlardır. Bu çaba, Arapça ve Farsça kelimelerin Türk edebî dilinde fazlaca kullanılmasına karşı bir tepki olarak da, sadece şahsî istek olarak da algılanabilir, ama muhakkak halk şiiri ve sade eserler, bazı vezirler, sultanlar ve beyler tarafından da desteklenmiştir. Mahre-

mî ile Nazmî'den sonra bu yolda yürüyen olmamıştır. Bu şairlerin hem güçlü birer sanatçı olmamaları, hem de devrin klâsik dil ve zevkine bağlı olan genel anlayış, bu teşebbüsün başarıya ulaşmadan bitmesine sebep olmuştur, ama yine de dilde sadeleşme açısından bu hareket önemlidir. Yine aynı yüzyılda 1530'da Bergamalı Kadri'nin *Müeyyiretü'l-Ulûm* adlı gramerini Türklere faydalı olması ve başka dilleri bununla kıyaslayarak öğrenmeleri için yazması dikkate değerdir.¹⁵

XVII. yüzyılda halka seslenmek üzere yazanların sade ve anlaşılır bir dil kullanmalarına karşılık aslında hem şiirde, hem de nesirde aşırı derecede süslü ve zor anlaşılır bir dil kullanılıyordu. Bu yüzyılın ikinci yarısında yetişen Nabi, şairlere şöyle seslenir: "Ey şî'r miyânında satan lafz-ı garîbi/Divân-ı gazel nüsha-i kamûs degildir."¹⁶ XVIII. yüzyılın başında kasideleriyle gazellerinde divan dilini kullanan Nedim, şiirlerin-

Şeyh Galib'in kendi el yazısı ile Hüsn-ü Aşk nüshasından (Süleymaniye Kütüphanesi).

de günlük hayatın çizgilerine yer vermiş ve oldukça sade bir dille yazdığı şarkılarla dilde sadelik isteğini canlandırmıştır.¹⁷ XVIII. yüzyıl şairlerinden Sadi Çelebi ise herkesin anlayabileceği, sözlüğe bakmayı gerektirmeyecek bir dille yazmak gerektiğini ifade eder: "Eğer memdûh ise Türkî lisanda nazm-perverlik/Selfs ü vâzih ister dinleyen fehm eyleye anı/Nice Türkî denür ol şî're kim her lafzının halli/Lügatlar bakmağâ muhtâc ide meclisde yârânı."¹⁸ Bu yüzyılın sonlarında Şeyh Galip *Hüsn ü Aşk'ta* Farsça manzumeye benzer beyitler ile zincirleme tamlamaların, nesri süslemekle birlikte güzel olmadığını belirtir: "Manzûme-i Fârisîşev ebyât/Bi'l-cümle tetâbu-ı izâfât/İnşâyê verir egerçi zîynet/Türkî söz içinde ayn-i sıklet/Az olsa eğer değildi mânî/Derdik ana belki de sanayî."¹⁹ XVIII. yüzyıldan sonra Fazıl ve Vasîf gibi şairler manzumelerini sade bir dille kaleme almaya çalışırlar. Dilin sadeleşmesini isteyen XIX. yüzyıl tarihçilerinden

Esat Mehmet Efendi *Mustatraf Tercemesi*'nde düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur: "... ve hakikatte bu böyledir ki sözüme birçok yardımcı olan Arabî ve Farsîyi aradan çıkarıp, lisânımız olub lâkin çoğunun Türkçesi metrûk olmağla bulamadığımız elfâzı getirerek, lâfzı az ve mânâsı çok lakırdıları güzelce meydana koymak ve belâgat ve fesâhati bu yola sokmak ve bu kalıba yerleştirmek, doğrusu bir büyük iş ve bütün halkın beğendikleri ve anladıkları kolaylığa gidiştir ki, sehl-i mümteni' denmekle senâ olursa sezâdır."²⁰ XIX. yüzyılın sonlarına doğru Aziz Ali Efendi *Mubayyelât*'ında hikâyelerini dervişler usulü üzere sade ifadeyle kaleme aldığını belirtmekte-

dir.²¹ XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın ilk yarısında kaleme aldığı sözlükleriyle Mütercim Âsım da sade dille ve yabancı kelimelere bulduğu Türkçe karşılıkları bu davaya hizmet edenlerdendir. Tabîî her zaman Veysî ve Nergisî gibi sa-

natı ön plânda tutan nesir ustalarımızın meydana getirdikleri örneklerin yanı sıra, Naima, Raşid ve Âsım gibi tarihçilerin kaleme aldıkları sade ve açık eserler de vardır. Ama şunu ilâve etmek gerekir ki iki türlü nesir hemen hemen bütün yazarların eserlerinde görülür. Resmî yazılar, emirler ve fermanlar arasında çok sade dille yazılanlar bulunduğu gibi, hem ağır, hem de sade dille eser verenler de vardır. Aslında saltanat makamınca görülmesi, okunması muhtemel olan yazılarda süslü üslûp kullanılması 1870'li yıllarda Avrupa'da bile henüz yeni ortadan kalkmaktadır.²²

II. Mahmud döneminde sık sık halka müracaat edildiği için kolay anlaşılır bir yazı dili kullanmak gerekiyor, memuriyette sade ifade tarzı meziyet olarak görülüyordu. *Takvim-i Vakayî*'nin kurulması ve II. Mahmud'un da tavsiyesi ile zamanla gazetenin dilindeki değişiklik sadeleştirme hareketini yaygın hâle getirmiştir.²³ Zaten dilin

sadeleşmesinde gazete ve mecmuaların rolü büyüktür. Gazetelerin herkes tarafından okunarak ileri sürülen fikirlerin yayılması, ancak sade bir dil kullanmakla gerçekleşebilirdi. Tamamen olmasa da bir ölçüde *Takvim-i Vakayi* ile başlayan sade dille hitap, diğer gazetelerle devam etmiştir. Türk gazeteciliğinin kurucusu olan Şinasi, Ağâh Efendi ile 1860'da çıkardığı *Tercüman-ı Abval* gazetesinin ilk sayısına yazdığı önsözde, gazetede yazılmanın umum halkın kolaylıkla anlayabileceği bir dille kaleme alınacağını belirtmiştir.²⁴ Gazete ve dergilerde yer alan yazılarda ifade farklılıkları bulunmakla birlikte hemen hepsi önsözlerinde sade dil kullanacaklarını belirtmişlerdir ki bu, hem sade dile karşı istekteki artışın bir göstergesidir, hem de sade dile doğru duyulan isteğin gittikçe artmasına sebep olmuştur.

II. Mahmud'un ölümü üzerine tahta çıkan Abdülmecid zamanında ilân edilen Gülhane Hattı (3 Teşrinisani 1839) ile yeni bir dönem başlamıştır. Tanzimat dönemindeki medeniyet değişikliği, dilin bünyesinde de değişikliklere yol açmıştır. Türkçeye verilen önem Tanzimat'tan önceye gitmekle birlikte, Tanzimat devrinde dilde sadelik arzusu artık şuurlu bir düşünce şeklinde ortaya çıkmış, bir cereyan hâlini almıştır. Zaten artık fikir hayatının gelişmesi ve millî eğitimin yayılması, ancak sade dil ile gerçekleşebilirdi. Bu arada Avrupa ile ilişkilerin başlaması, sosyal meselelerin gazete ve dergi sütunlarında yer alması, pek çok yeni kavramın dilimize girmesine yol açmış ve bu kavramlara Türkçe karşılık bulma ihtiyacını doğurmuştur. Fransızlarla olan temaslar neticesinde onların dil ve kültürlerini öğrenme isteği ile tercüme ve kalem odaları kurulmuş, tiyatro oyunları sergilenmeye başlanmıştır. Ama bu arada Batı ile temas sonucunda Türkçe yeni bir tehdidin altına girmiştir. Said Paşa *Gazeteci Lisanı* adlı eserinde, alınan ilk kelimenin 1789 savaşıdan sonra "statuquo" olduğunu ve bu kelimedemeden elli yıl sonra "politique, diplomatie, empirant, avance" gibi kelimelerin dilimize girdiğini kaydetmektedir.²⁵

Tanzimat döneminde Reşid Paşa fenne ve sanata dair kitapların herkes tarafından anlaşılır bir dille yazılması gereği üzerinde durarak yazı dilinin sadeleşmesi yolundaki ilk girişimleri başlatmıştır.²⁶ Yazı dilini sadeleştirmek, Türkçenin ifade zenginliklerini ortaya çıkarmak

için çalışanlardan biri Ahmed Vefik Paşa'dır. O, *Şecere-i Türki*'yi Türkiye Türkçesine aktarmış,²⁷ Türk atasözlerini toplayarak *Türki Durûb-ı Emsâl* adıyla yayınlamış [1871]²⁸ ve Türk lügatçiliğinde bir dönüm noktası teşkil eden Türkçe ile yabancı kelimeleri ayrı bahisler altında verdiği *Lehçe-i Osmânî*'yi kaleme almıştır (1890).²⁹ 19 Ramazan 1267/1851'de eğitim ve öğretimde okutulacak ders kitapları ile halkın kültür seviyesini yükseltecek eserleri hazırlamak üzere Encümen-i Daniş kurulmuştur. Bu encümen tarafından Ahmed Cevdet Paşa'ya hicrî 1188-1241 yıllarına ait olayları yazma görevi verildiğinde, herkesin anlayacağı bir dil kullanması özellikle tembih edilmiştir.³⁰

Fuad Paşa ile birlikte Encümen-i Daniş'in ilk eseri olarak³¹ Türkçe, Arapça ve Farsça şekillerin ayrı ayrı verildiği *Kavaid-i Osmaniye*'yi hazırlayan Ahmed Cevdet Paşa'nın,³² X daha sonra yazdığı *Kavaid-i Türkiye* adlı gramerinde "Osmaniye" sözünü "Türkiye"ye çevirmesi de anlayış yönünü göstermesi bakımından dikkate değerdir.³³ Rezaizade Mahmud Ekrem'in *Talim-i Edebiyat*³⁴ adlı eserinde "kavaid-i Osmaniye" tabirini kullanması üzerine ona bir mektup yazarak Türklerin dilinin Türkçe olduğunu, Osmanlıca tabirinin doğru olmadığını belirten Süleyman Hüsnü Paşa,³⁵ *Tarih-i Âlem*'i (1874) kaleme alarak Türk devletleri tarihinin okul kitaplarında yer almasını sağlamış, askerî okullar için yazdığı gramer kitabına da bilinçli olarak *İlm-i Sarf-ı Türki* (1876) adını vermiştir.³⁶

Tanzimat nesrinin ilk temsilcisi Şinasi'dir. Dil konusunda çok şuurlu hareket eden Şinasi, şüphesiz ki Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da belirttiği gibi *Şair Evlenmesi* ile *Durûb-ı Emsâl-ı Osaniyye*'yi tesadüfen yazmamıştır.³⁷ Şiirleri eskinin devamı niteliğinde olan Ziya Paşa ise³⁸ "Şiir ve İnşa" makalesi ile sade Türkçe hareketinin en büyük temsilcilerinden biri olmuştur,³⁹ ama "Harabat mukaddimesi" ile bu makalesindeki düşüncelerini bozmuştur.⁴⁰ Bütün eserlerinde çok sade bir dil kullandığı ileri sürülmekle birlikte şüphesiz Tanzimat nesrinin en önemli temsilcisi Namık Kemal'dir. "Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir" adlı yazısında kalem sahiplerinden çoğunun yazdığını söylemekten ve söylediğini yazmaktan utandığından yakınan Namık Kemal,⁴¹ şöyle devam eder: "Edebiyatın râbita-i milliyeye ait olan hizmetinden ise, o kadar mahrumuz

ki lisan-i Arab münteşir olduğu yerlerde Yunanî gibi zamanının kâffe-i meâsir-i ilmiyyesiyle kuvvet bulmuş bir lisanı galebe-i fesâhatla mahvetmişken, Türkçemiz henüz elifbası bile olmayan Arnavut ve Laz lisanlarını dahi unutturamamıştır.”⁴²

Ali Suavi, Ziya Paşa ve Ahmed Midhat Efendi de Türk dilinin sadeleşmesi için çaba sarf edenlerdendirler. İlk makalelerinden itibaren gazetelerde halkın anlayabileceği bir dil kullanılması gerektiği üzerinde duran Ali Suavi, Arapça ve Farsça gramer kurallarının kullanılmasına karşı çıkmış, Osmanlıca'nın siyasî bir tabir olduğunu ileri sürerek “Türkçe” yerine kullanılmasının doğru olmadığını belirtmiştir.⁴³ “Gele gele Osmanlı kitabeti o

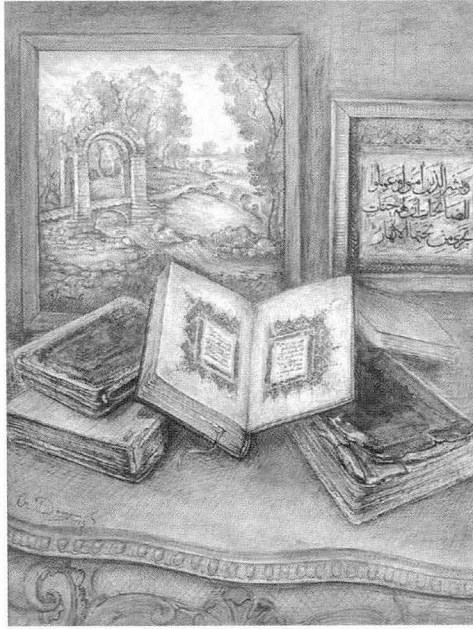
dereceyi bulmuştur ki kaleme alınan bir şeyi ne Arap, ne Acem ve ne de Türk anlamayarak bu lisan yalnız birkaç zat arasında tedavül eder bir lisan-ı hususî hâline girmiş ve azlığın çokluğa tâbi olması darb-ı mesel hükmündeyken bu azlık çokluğu kendisine tâbi etmek davasına düşerek nihayet milleti âdetâ lisansız bırakmıştır.”⁴⁴ diye seslenen Ahmed Midhat Efendi, hemen hemen her yazısında dilde sadeliği savunarak sadeleştirmenin nasıl olacağını anlatmaya çalışmıştır. “Osmanlı”nın bir ünvan olduğunu, dilin devletten önce var olduğunu,

“Osmanlı lisanı” tabiri yerine doğrusunun “Lisân-ı Türkî” olduğunu ifade eden Şemseddin Sami,⁴⁵ dil ilminin esaslarından hareketle Türkçenin, Arapça ve Farsçadan mürekkep olduğu görüşünün yanlış olduğunu belirtir,⁴⁶ ama tasfiyecilik taraftarı da değildir.⁴⁷ 1900’de çıkardığı *Kamûs-ı Türkî*’si ile Türkçeye büyük bir hizmet veren Şemseddin Sami, Arapça ve Farsça kelimelere de yer verdiği halde sözlüğüne *Kamûs-ı Türkî* adını vermesine itiraz edilebileceğini, ama lisanımızda kullanılan kelimelerin hangi dilden alınmış olurlarsa olsunlar, gerçekten müstamel ve malum olmak şartıyla Türkçe sayıldıklarını belirtir.⁴⁸ Şemseddin Sami’nin eserini “Osmanî” değil de, “Türkî” olarak adlandırması ve önsözünde Osmanlıların kullandığı Türk-

çe için “bizim garp Türkçemiz” demesi önemlidir.⁴⁹ Beşir Fuad’a yazdığı bir mektubunda “Türkçe doğru yazmak için mükemmel Arabî, Farişî bilmek lâzım mıdır? Hayır! Türkçeyi doğru yazmak için yalnız Türkçeyi mükemmel bilmek lâzımdır.”⁵⁰ diyen Muallim Naci de dilin sadeleştirilmesi için çalışanlardan biridir. Kemalpaşazade Mehmed Said (Lastik Said) ise bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirir: “Arapça isteyen Urban’a gitsün/Acemce isteyen İran’a gitsün/Ki biz Türküz bize Türkî gerekir/Bunu fehm etmeyen câhil demektir.”⁵¹ Görüldüğü üzere milliyeti koruyabilmek için dilin “Türkçe” olarak adlandırılması fikri giderek ön plâna çıkıyordu.

Bu dönemde eğitim ve öğretimde de birtakım girişimlerde bulunulmuştur. 1854’te İstanbul Pirî Paşa’da açılan ilk Musevî okulunda Türkçe öğretilmeye başlanmış,⁵² 1861 yılında “Maarif Nezâretinin Vazifelerine Dair Mevâd” adlı vesikanın altıncı maddesinde ikinci ve üçüncü dereceli okullarda öğretim dilinin Türkçe olacağı ve öğretmenlerin bu dili iyi bilmeleri şartının aranacağı belirtilmiştir.⁵³ 1283 / 1866’da kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’de eğitim Türkçe yapılmış,⁵⁴ 1286/1870’de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’deki Fransızca eğitim yerini Türkçe eğitime bırakmıştır.⁵⁵ Ama teknik ve

tıp terimleri için hep Arapçaya başvurulmuştur. İlk defa 1876’daki I. Meşrutiyet anayasasının on sekizinci maddesinde resmî dilin Türkçe olduğu ve devlete hizmet edecekleri kişilerin Türkçe bilmeleri gerektiği belirtilmiştir. 1894’te yayınlanan resmî bir emirle imparatorluk dahilindeki -mahallî ve yabancı okullar da dahil olmak üzere- bütün okullarda Türkçe öğretim yapılması mecbur tutulmuştur. Resmî dilin Türkçe olduğu ve devlete hizmet edecek kişilerin Türkçe bilmeleri gerektiğine dair hükümler 1908 İkinci Meşrutiyet anayasasına da alınmış, fakat 1921 anayasasında devlet dilinden söz edilmemiştir. Ancak 1924 anayasasında kanunun ikinci maddesi olarak Türkiye Devletinin resmî dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir.⁵⁶ Âli Paşa ve Said Paşa devlet dilini sa-

deleştirmek istemişler, hatta Âli Paşa Hariciye Nezareti'ndeyken kâtipleri açık ve sade dille yazmaya alıştırmayınca yazılacak yazıların Fransızca olarak kaleme alındıktan sonra Türkçeye çevrilmesini emretmek zorunda kalmıştır.⁵⁷ Okullarda sade dilin öğretilmesi hakkında 7 Mayıs 1310 tarihinde Manastır İdadîsi Müdürlüğü'ne gönderilen genelge önemlidir.⁵⁸ Burada okullarda Arapça ve Acemce kelimelerden azamî derecede kurtulmuş sade Türkçenin öğretilmesi ve İstanbul şivesinin esas alınması istenmiştir.⁵⁹ Diğer bir genelgede ise sadece belli yörelerde kullanılan Türkçe kelimelerin öğretmenler tarafından derlenerek İstanbul'a gönderilmesi, Babî-âli'den Maarif Nezareti'ne ve Ma-beyn'e bildirilir, ama Maarif Nâzırınının 24 Eylül 1310 tarihli yazısından derleme işinden hiçbir netice alınmadığı anlaşılmaktadır.⁶⁰ Yine bu cevabî yazıdan 1821'de "teelif ve tercüme" işleri ile uğraşmak üzere bir kurumun oluşturulduğu, ama bu kurumun hiçbir iş yapmadığı, 1826'da "Meclis-i Maarif Daire-i İlmiyesi" kurulunca okul kitaplarının yazdırılması ve çevirilmesiyle bu dairenin görevlendirildiği, ama ödenek bütçeden çıkarıldığı için bu faaliyetin sadece birkaç kitapla kaldığı belirtildikten sonra bilim kurumları meydana getirilmesine lüzum görülmediği bildirilir.⁶¹

Tanzimat devrinde dili sadeleştirme konusunda çeşitli görüşler ortaya konulmakla birlikte devrin edebî zevki halkın konuştuğu dille yazmayı basit buluyordu. Bu dönemde süslü nesirle sade nesir hep yanyana yürümüş olmakla birlikte, sanat kaygısı olmadan kaleme alınan yazılarla resmî yazıların dilinin giderek sadeleştiği de göz ardı edilemez. Fakat unutulmaması gereken hususlardan biri, Tanzimatçıların edebî eğitimlerini divan edebiyatına borçlu olmalarıdır.⁶² Ayrıca bu dönemdeki aydınların fikirlerinin sistematik olmadığı, yazıların da abartı, çelişki ve boşluk bulunduğu da bir gerçektir.

Tanzimat edebiyatını 1895-1901 arasında haftalık *Servet-i Fünun* dergisinin etrafında toplanan genç kuşa-

ğın meydana getirdiği edebiyat takip etmiştir. Bu edebiyatın tarihteki adı Servet-i Fünun Edebiyatı veya Edebiyat-ı Cedide'dir. Servet-i Fünuncular dilde sadelik meydana getiremedikleri gibi, giderek sadeliğe yönelen ve bu yönde gelişmeye başlayan yazı dili, yeniden konuşma dilinden ayrılmış, eskisinden daha da ağırlaşmıştır. Sözlüklerden güzel sesli kelimeler alınmış, bunlardan yeni türetmeler ve Farsça birleşik sıfatlarla tamlamalar oluşturulmuş, zaman zaman cümle düzeninde değişiklikler yapılmış ve bunlar hep üstünlük sayılmıştır. Bu dönemin başlıca temsilcileri Tefik Fikret, Cenab Şehabeddin ve Halid Ziya'dır. 1899'da "Tasfiye-i Lisan" adlı yazısında

"Osmanlıcanın bugünkü hâli, şu âhengi bana o kadar hoş geliyor ki, tebdiline kıyılmaz sanıyorum" cümlesinin ardından yine aynı yazıda "Hakikat-ı hâlde bizim şimdiye kadar lisanımız, bir lisan-ı mükemmel ve mahsasumuz olmaması neden ileri gelmiştir? Arabîden, Farişîden aldığımız kelimelerin tâbi olduğu kavaidi de birlikte almış, bununla kanaat etmeyerek o iki lisanı birtakım edatlarını da istiare etmişiz. Bunlar öyle sebeplerdir ki bir lisanı işte yüzlerce sene sonra henüz ta-ayyün edememiş bir heyülâ-yı müdereddit hâlinde bırakmağa kâfi olur."⁶³ diyen Tefik Fikret, 1905 tarihli mektubunda Mehmet Emin'in "Zavallılar" adlı şi-

irini övmüştür.⁶⁴ Halid Ziya ise yıllar sonra 1936'da o dönemde kullandıkları dili eleştirmiştir: "Bu maraz hâdisesi, refiklerimin afvedeceklerine hattâ benimle beraber itiraf eyliyeceklerine kanaatle söyleyeceğim, ziynet ve san'at ibtilâsı idi. Bu ibtilâ nazımda olsun nesirde olsun, yazıları fazla yüklü, sonradan bulunmuş bir tâbiri kabul edersek, ağdalı bir hale getiriyordu; öyle ki o tarihten uzaklaşdıkça hele bugün ben bizzat bunları tekrar okurken sinirlenmekden hâli kalmıyorum."⁶⁵

Bu dönemde Şemseddin Sami, Ahmed Midhat ve Necib Âsım sade Türkçe amacını güden başlıca kişilerdir. Zaten Şemseddin Sami ile Edebiyat-ı Cedidecileri deka-

Servet-i Fünun

danlıkla suçlayan Ahmet Midhat'ın bu konudaki çalışmaları Tanzimat devrinde başlamıştı.⁶⁶ Türkçeciler karşılığı bulunmayan kelimelerin başka dillerden alınmasını kabul etmekteydiler, ama karşılığı bulunduğu takdirde Türkçe kelimelerin kullanılmasını, Arapça ve Farsça kaidelerinin atılmasını, sade, terkipsiz bir yazı dili meydana getirilmesini istiyorlardı. Sami Paşazade Sezai, 1903'te yazdığı "Lisan" adlı yazısında "Makalelerimin birinde demiştim ki: Sözü Türklerle, Arap ve Latin milletleri kadar tesiri olmaması, belki kendi dilimizi söyleyemediğimizdendir. ... Meşhur olan müelliflerimizin eserlerinin hiç olmazsa yirmi otuz defa tab olunmamasından şikâyetle hakları vardır. Fakat söylediğimiz bu fevkalâde güzel, bu pür-âheng-i marifet lisan ne lisanıdır? O tasvir edilen âli, rakik hissiyat kimin hissiyatıdır?" der.⁶⁷ Hüseyin Cahid ve Ahmed Hikmet gibi yazarların sade bir dil kullandıkları bu devirde, tasfiyecilerin temsilcisi, dilimize giren bütün yabancı kelimelerin atılmasını isteyen Fuad Köseraif'tir. Rıza Tevfik de 1896'da kaleme aldığı yazısında "Bize tamamen Türkî bir lisan gerektir. Bunun için ecnebî kelimelerin kâffesini tard ve ihraç etmek lâzımdır. O vakit lisan bizim olur ve lisanımızı öğrenmek için Arap ve Acem lisanlarının kavâidini öğrenmek mecbûriyetinden kurtuluruz; o vakit herkes için lisan bir olur."⁶⁸ diyerek dikkatleri üzerine çekmiştir. Şemseddin Sami ise "Mümkün mertebe az Arabî ve Farişî ve ecnebî kelimeler kullanmada ve mümkün olursa hiç kullanmamada birbirimize müsabakat etmeliyiz"⁶⁹ sözleriyle tenkit topluyordu. Bu dönemde dilimize Osmanlıca mı, Türkçe mi denileceği, Arapça ve Farsça mutlaka bilinmeli midir, bu diller bilinmeden Türkçe yazmak mümkün müdür gibi sorular ateşli tartışmaların konusu oluyordu.⁷⁰ Dilde sadeleşmeye doğru başlayan hareket genişliyordu, ama "fe-sahat" yarışı da alabildiğine sürüyordu.

Bu arada Mehmed Emin çok yankı uyandıracak bir şiir yazar: "Cenge Giderken". Bu şiir, yıllardan beri Arapça ve Farsça tamlamalar olmadan Türkçe konuşmak ve yazmak mümkün değildir diyenlere karşılık veriyor, aruz-hece davası için de bir örnek oluşturuyordu. Beş altı yıl sonra Rıza Tevfik "Ey kahraman bir ümmetin südü

temiz evlâd/Hakîkaten sen bir Türksün! Dînin, cinsin uludur/Her bir Türk'ün öz dilidir vicdanının feryâdı/Sen Şâirsin! Sînen, özüün ateş ile doludur" diye seslenir.⁷¹ Mehmed Emin'in Türkçe şiirleri, dilin sadeleştirilmesi ile hece-aruz üzerinde hararetle münakaşalara sebep olmuştur.⁷² Yabancı asıllı kelimeleri çıkarıp yerlerine diğer Türk lehçelerinden kelime almak gibi bir niyeti olmadığını, özendiği şeyin sadece Osmanlıların terbiye ve kültür bakımından orta hâlli olanlarının hepsine, yazdıklarını anlatacak bir dil kullanmak olduğunu söyleyen Necib Âsım ise tenkitlerden kurtulamamıştır.⁷³

İkinci Meşrutiyet'ten sonra dilde sadeleşme hareketi kuvvetlenmeye başlar ama bu devirde kurulup kısa süre sonra dağılan sanatta ferdiyetçiliği ve estetik değerleri benimseyen Fecr-i Âtî edebî topluluğu, dilde sadeleşme oldukça yaygın bir hareket hâline geldiği hâlde bu konuya ilgisiz kalarak Servet-i Fünuncuların dilini kullanmayı tercih etmişlerdir. Refik Halid bu topluluğun mensubu olmakla birlikte dil bakımından onlardan ayrılmış, hikâyelerinde Türkçenin en güzel örneklerini vermiştir. Yine bu topluluğun bir üyesi olan Yakup Kadri çok açık bir Türkçe kullanırken, terkipli ve ağdalı üslûptan da kendini kurtaramamış ve kendisi yıllar sonra bunu arayış olarak nitelendirmiştir.⁷⁴ Şiirde ise Midhat Cemal, Mehmed Âkif ile İbrahim Alâeddin'in şiirleri zamanın Türkçesinin güzel örneklerindedir. Ayrıca burada Rıza Tevfik'in halk şairlerinin diliyle yazdığı şiirleri de saymak gerekir. Bu dönem milliyetçiliğin dilde ve edebiyatta ağır bastığı bir dönemdir. Gerçi bu dönemden birbirinden farklı fikir ve uygulamaların bulunduğu bir gerçekse de döneme asıl damgasını vuran Türkçecilik hareketidir.

1908 yılında Fuat Köseraif'in başkanlığında kurulan Türk Derneği'nin⁷⁵ Türkçe hakkındaki fikirleri, 1909 tarihinde çıkarmaya başladıkları *Türk Derneği* dergisinin ilk sayısında yayınladıkları beyannamede yer almaktadır.⁷⁶ Beyannamenin ikinci maddesi şöyledir: "Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsâr, ef'al, ahvalini ve muhitini öğrenmeye

Ali Suavi

ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin âsâr-ı atikasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologiyasını, ahval-i ictimaiye ve medeniyet-i hazıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak, ayrıca da dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını, ana göre tedkik etmektir.”⁷⁷ Çeşitli bölgelerdeki şubelerine dil, tarih ve folklorla ilgili de on maddelik çalışma programı gönderen dernek,⁷⁸ üyeleri arasında tam bir düşünce birliği bulunmaması ve çevrenin bu fikirler için uygun olmaması sebebiyle dağıldı. Zaten derneğin Türk dilinin sadeleştirilmesi için getirdiği fikirler bazı kimseler tarafından tasfiye şeklinde anlaşılıyordu. Derneği canlandırmak için yapılan girişimler başarıya ulaşmadı, son olarak derneğin kâtibi Celâl Sahir imzasıyla yayınlanan 19 Mayıs 1329/1913 tarihli beyanname ile Türk Derneği yolunu değiştirdi.⁷⁹ Belki dernek amacına ulaşamadı ama çıkarılan dergi, Türkiye’deki Türkoloji çalışmalarının önemli bir evresi oldu.

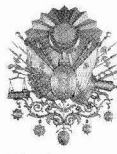
Nisan 1911’de Selânik’te yeni bir girişim başlamıştır. *Hüsn ü Aşk* dergisinin adı, *Genç Kalemler* şeklinde değiştirilerek derginin ikinci cildinin birinci sayısında Ömer Seyfeddin tarafından yazılan “Yeni Lisan” başlıklı ilk yazı ile hareket başlamıştır.⁸⁰ Yazı Ömer Seyfeddin’e aitse de imza yerinde bir soru işareti bulunmaktaydı. Ömer Seyfeddin burada millî bir edebiyatın meydana getilebilmesi için öncelikle millî dil gerektiğini belirtip “Yeni Lisan” davasını ortaya atmış, Arapça, Farsça kelimelerin terkedilemeyeceğini, ama sadece Türkçe kuralların kullanılacağını, klişeleşmiş terkipler istisna olmak üzere Arap ve Fars kurallarıyla yapılan terkiplerin kullanılmayacağını, tamamiyle Türkçeleşmiş olanların dışındaki Arapça ve Farsça edatların atılacağını, aruzun bırakılıp hece vezninin kullanılmasının ise mümkün olamayacağını dile getirmiştir. “Yeni Lisan” hareketinin üç öncüsü Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve Ziya Gökalp’tir. Derginin kapanışına kadar toplam yirmi dört sayı yayınlanan dergide, “Yeni Lisan” başlıklı yazılarda hep bu mesele tartışılmış, konuyla ilgili gelişmeler aktarılmıştır. İkinci cildin beşinci sayısından itibaren bu yazıların altında “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” imzası bulunur.

“Genç Kalemler Tahrir Heyeti” ayrıca Türk dili konusundaki görüşlerini ihtiva eden bir kitapçık yayınlayarak dergide çıkan yazıların özeti mahiyetindeki bu kitapçığı cevaplanması gereken birkaç sorunun bulunduğu mektupla birlikte devrin yazarlarına göndermiştir.⁸¹ Bu sorulara ancak birkaç yazar karşılık vermiştir ve bu karşılıklar da *Genç Kalemler*’de yayınlanmıştır.⁸² Bu yeni lisan tezi tenkitle karşılanmış ve en sert tepki de Köprülüzade Mehmed Fuad ile Yakup Kadri’den gelmiştir ki her ikisi de daha sonra sade Türkçe davasını benimsemişlerdir.⁸³ Öyle ki birkaç yıl sonra Köprülüzade Mehmed Fuad, Mehmed Emin hakkında yazdığı yazıda eski edebiyatı yerdikten sonra şöyle der: “Emin Bey bir şiirinde kendisinin Amerika kâşifi gibi yeni bir dünya, bir Türk dünyası keşfettiğini söylüyor. Doğru değil! O, mevcut bir âlemi keşfetmedi, yıkılmış bir âlemi yeniden yaptı, yarattı...”⁸⁴ Fırsat düşüktüğü dil konusuna değinen Ziya Gökalp’in “Güzel dil, Türkçe bize/Başka dil, gece bize/İstanbul konuşması/En saf, en ince bize” şeklinde devam eden 1916 tarihli “Lisan” başlıklı şiiri ise onun bu konudaki düşüncelerinin bir özetidir.⁸⁵

1909 tarihli yazısında yeni lisanın mekteplere tatbiki hususundaki görüşlerini belirten Ziya Gökalp,⁸⁶ bir gramer ve sözlük hazırlamaya girişmiştir, ama bunu yapmaya ömrü vefa etmemiştir.⁸⁷ Gökalp, dilde tasfiyeciliği doğru bulmamış ve *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde dil konusundaki düşüncelerini topluca belirtmiştir.⁸⁸ Mehmed Âkif ise 1912’de kaleme aldığı “Edebiyat” başlıklı yazıda görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “Sade yazmak bizim için asıldır... Evet, eskiler gibi Arabca, Acemce düşünülüp; yâhud yeniler gibi Fransızca, Almanca tertib eyleyip Türkçeye ondan sonra nakl olunan yazılara karşı gücümüz yettiği kadar hücum edeceğiz.”⁸⁹

Fikirlerinde tam bir açıklık bulunmamakla birlikte Genç Kalemler’in dilin sadeleşmesi hususunda ileri sürdükleri görüşler, şuurlu bir hareket olarak kabul edilebilir. Ayrıca o zamana kadar başlamış olan dilde sadeleşme hareketi, Genç Kalemler’in çıkardıkları dergi ile sistemli bir hâlde gelmiştir.

Mehmed Emin, Ahmed Hikmet, Ahmed Ağaoglu, Hüseyinzade Ali, Âkil Muhtar ve Yusuf Akçuraoglu tarafından kurulan⁹⁰ Türk Yurdu Cemiyeti’nin yayın orga-

nı olarak ilk sayısı 17 Teşrinisâni 1911'de çıkan *Türk Yurdu* dergisinin amacı dilde sadelik değildi, ama milliyet kavramı etrafında toplanmayı hedef edildiği için dilde sadeliğe önem vermişti. Bu sebeple de derginin programındaki birinci madde şudur: “Dergi Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anılacak bir şekilde yazılacaktır. Bundan dolayı dili sade olacaktır...”⁹¹ “Türk Yurdu” fikrini Mehmed Emin ortaya atmıştır.⁹² Türkler arasında millî şuurun kuvvetlenmesini sağlamak için fiilî olarak 1327/1911'de, resmî olarak ise dokuz ay sonra 1912'de kurulan Türk Ocağı da dilde sadeliğe önem vermiştir.⁹³

Balkan savaşının ardından 11 Nisan 1329/1913 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Halka Doğru* dergisi ile 12 Nisan 1330/1914 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Türk Sözü* dergileri halka sade bir dille sesleniyorlardı. Celâl Sâhîr'in sahibi olduğu *Tiürk Sözü* dergisinin başyazarı Ömer Seyfeddin idi ve o, “Yeni Lisan” konusundaki görüşlerini ilk sayısından itibaren artık bu dergide ifade etmeye başlamıştır.⁹⁴

Birinci Dünya Harbinin başlamasından sonra gazete ve dergilerin çoğu kapanmıştır. Ama savaşın ikinci yılından itibaren *Millî Tettebular*, *Muallim Mecmuası* gibi dergiler yayınlanmaya başlar, *Türk Yurdu* ve *Servet-i Fünun* dergileri ise zaten çıkmaya devam ediyordu. Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından 1917 yılında çıkarılan *Yeni Mecmuası* sade Türkçe fikrinin güçlenmesinde oldukça büyük bir rol oynamıştı. Yahya Kemal burada İstanbul Türkçesinin en güzel örneklerini sergilemiştir. Daha sonra Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Halid Fahri, Enis Behiç, Yusuf Ziya, Şükûfe Nihal ve Halide Nusret'in şiirleriyle sadeleşme hareketi daha da güçlenmiş ve yayılmıştır. Bu şairlerden sonra hece vezni davası da galip gelmiştir. Nisirde ise Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Refik Halid, Ömer Seyfeddin, Yakup Kadri, Halide Edip, Peyami Safa, Reşad Nuri eserlerini terkipsiz bir Türkçeyle kaleme alarak dilin sadeleşmesine hizmet etmişlerdir.

1917 yılında Orhan Seyfi, Hasan Zeki, Hakkı Tahsin, Sâfi Necip, Salih Zeki, Selâhaddin Enis, Ömer Seyfeddin, Faruk Nafiz, Yahya Saim, Yusuf Ziya “Şairler Derneği” adlı bir dernek kurarlar.⁹⁵ *Türk Yurdu* dergisinde derneğin aldığı kararlar yayınlanmıştır ki kararlardan birincisi, Türkçeye Türk sarfının hâkim olduğu ve sözlüklerdeki yabancı kelimeler kadar unutulmuş eski Türkçe kelimelerin de ruhumuza yabancı olduğudur. Kararlardan ikincisi ise şiirlerinde hece veznini kullanacaklarıdır.⁹⁶ Yusuf Ziya yazılarında İstanbul halkının konuştuğu Türkçenin, eserlerine esas olduğunu belirtir.

Dilde sadeleşme çalışmalarının alay konusu edildiği Mütareke devrinin⁹⁷ ilk karanlık yıllarının ardından önceleri Türkçenin sadeleştirilmesine karşı direnen ve bu yoldaki faaliyetlerle alay edenlerin bu fikirlerinden vazgeçerek yumuşama gösterdikleri görülür. Bunun en çarpıcı örneği Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hasan Âli Yücel'e söyledikleridir: “O zaman -doğrusu, bir itiraf dil hakkında muayyen bir fikrim yoktu. Fakat dilin sâdeleşmesi aleyhdarı da değildim. *Genç Kalemler*'de senin dediğin yazıdaki polemik diliyle hücum edişimin sebebi, sırf bu sâde dil cereyanına verilen “Yeni Lisan” adıydı. Hâlâ da bu dâvaya bir yenilik-es-

Muallim Mecmuası

kilik vasfı izafe edilmesinin mânasını anlamamaktayım. O zaman, şimdiki deyişle “Öz Türkçe” meselesi bahis mevzuu olduğukça benim düşündüğüm şey, bir yenilik icat etmektense, tam tersine, eski Türkçeye, yani eski Türk metinlerinin Türkçesiyle halk edebiyatı Türkçesine doğru bir dönüş olması idi. Nitekim o devirden beri fikrim değişmemiştir. Tasavvufî edebiyatta Yunus Emre bana ne kadar hocalık ettiyse lirik edebiyatta da Karacaoğlan ve emsali bana öylece yol göstermiştir. Türkçeyi bozan, bence yalnız Divan edebiyatıdır. Hattâ Âşık Paşa bile değil, yalnız Divan Edebiyatıdır. Genç Kalemlerin açtıkları cereyanın da hiç bir ilmî mesnedi yoktu. Ancak Ziya Gökalp'i tanıdıktan sonradır ki, dil meselesine ilmî bir çeşninin katılmış olduğuna gördüm.”⁹⁸ Yakup Kadri kendi neslinin demensup olduğu edebiyatçıların anlayışlarını Kıralık Ko-

nak'ta tenkit eder.⁹⁹ Savaşın son yıllarında *Türk Yurdu* ve *Yeni Mecmua* kapanır ve *İkdam*, *Tasvir-i Efkâr*, *Akşam*, *Vakit*, *İnci*, *Kurtuluş*, *Büyük Mecmua* gibi pek çok gazete ve dergi yayınlanmaya başlar, *Diken*, *Alay*, *Âyine*, *Aydede* ise mizah dergileridir.

Dili sadeleştirme hususunda üç görüş ortaya atılmıştır: 1. Dilin sadeleşmesini tabii seyrine bırakıp herhangi bir müdahalede bulunmamak. 2. Halk tarafından kullanılan yabancı asıllı kelimeleri Türkçeleştirmiş

sayarak sadeleştirmeyi dilin bünyesine uygun metodlarla çabuklaştırmak, yeni kelime ve terimleri yaşayan dilden türetmek. 3. Dildeki bütün yabancı asıllı kelime ve terimleri atarak bunların yerine yenilerini koymak.

Başlangıçtan itibaren dil davasının esasını, konuşma ve yazı dilleri arasındaki ayrılıklar teşkil etmiştir ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, bu iki dili bir araya getirmek için yapılan çalışmalar amacına ulaşmıştır.

- 1 H. Hüsrev Hâtemî ve Yeşim Işıl, *Bir Bilim Dili Mücadelesi ve Tanzimat*, İşaret Yayınları: 32, Bilimsel Araştırma Dizisi: 3 (İstanbul, 1989).
- 2 Hayrullah Efendi, *Tarib-i Âl-i Osman*, c. I (basım yeri ve tarihi belli değil), 110.
- 3 Mecdet Mansuroğlu, *Sultan Velâhî'nin Türkçe Manzumeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 765 (İstanbul, 1958), 24.
- 4 Gülşehri, *Mantık'ı-Tayr: Tıpkıbasım*, önsözü yaz. Ağah Sırrı Levend, Türk Dil Kurumu Yayınları: 166 (Ankara, 1957), 296.
- 5 Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri: VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadarki Yazı Dili*, 2. baskı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 62, Dili ve Edebiyatı Enstitüsü: 9 (Ankara, 1963), 271.
- 6 Cem Dilçin, *Mes'ud bin Ahmed. Sübeyl ü Nev-Babar: İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 51 (Ankara, 1991), 573. Eleştirisi için bk. Semih Tezcan, *Sübeyl ü Nev-babâr Üzerine Notlar*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 6, Simurg (Ankara, 1994), 57.
- 7 Cem Dilçin, *Mes'ud bin Ahmed. Sübeyl ü Nev-Babar: İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 51 (Ankara, 1991), 574.
- 8 M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 1*, 3. baskı, Ötügen Yayınları: 186, Kültür Serisi: 52 (Ankara, 1989), 277.
- 9 Şeyma Güngör, haz.: *Fuzulî-Hadîkattî's-Sü'eda*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 673, Kaynak Eserleri Dizisi: 1 (Ankara, 1987), 17.
- 10 Atilla Özkırmı, haz.: ve sade., *Keykâvus-Mercimek Ahmet Kabusnâme*, c. 1, Tercüman 1001 Temel Eser: 36 (İstanbul, tarihsiz), 71.
- 11 M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. baskı, sadeleştirerek ilâvelerle yay. Orhan F. Köprülü ve Nermin Pekin, Ötügen Yayınları: 157, Kültür Serisi: 28 (İstanbul, 1981), 357.
- 12 M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. baskı, sadeleştirerek ilâvelerle yay. Orhan F. Köprülü ve Nermin Pekin, Ötügen Yayınları: 157, Kültür Serisi: 28 (İstanbul, 1981), 354.
- 13 M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. baskı, sadeleştirerek ilâvelerle yay. Orhan F. Köprülü ve Nermin Pekin, Ötügen Yayınları: 157, Kültür Serisi: 28 (İstanbul, 1981), 358-359.
- 14 M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 1*, 3. baskı, Ötügen Yayınları: 186, Kültür Serisi: 52 (Ankara, 1989), 293.
- 15 Bergamalı Kadri, *Miyyesiret-ül-Ulâm (Muayyatrâti-ül-Ulâm): Tıpkıbasım, Çeviriyazılı Metin ve Dizin*, yay. Besim Atalay, TDK, c. II. 28 (İstanbul, 1946), 7.
- 16 Faruk Kadri Timurtaş, *Tarib içinde Türk Edebiyatı*, Vilâyet Yayınları (İstanbul, 1981), 87.
- 17 Ağah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 77-78.
- 18 Faruk Kadri Timurtaş, *Tarib içinde Türk Edebiyatı*, Vilâyet Yayınları (İstanbul, 1981), 87.
- 19 M. Orhan Okay ve Hüseyin Ayan, *Şeyh Galip Hüsn ü Aşk*, 2. baskı, Dergâh Yayınları: 3, Türk Klâsikleri: 1 (İstanbul, 1992), 40.
- 20 M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 1*, 3. baskı, Ötügen Yayınları: 186, Kültür Serisi: 52 (Ankara, 1989), 298.
- 21 Ahmet Kabaklı, sade. *Mubkeylât-ı Aziz Efendi: Aziz Efendi'nin Hayalleri*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1000 Temel Eser Yayınları (İstanbul, 1973), XV.
- 22 H. Hüsrev Hâtemî ve Yeşim Işıl, *Bir Bilim Dili Mücadelesi ve Tanzimat*, İşaret Yayınları: 32, Bilimsel Araştırma Dizisi: 3 (İstanbul, 1989), 31.
- 23 Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. baskı, Çağlayan Edebiyat Serisi: 1 (İstanbul, 1976), 110.
- 24 Şinasi, "Mukaddime," *Tercüman-ı Ahval*, nr. 9, Teşrinievvel 1277/1860.
- 25 Ağah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 81.
- 26 Ağah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 81.
- 27 *Tasvir-i Efkâr*'da Şubat 1864'te nr. 131'den itibaren tefrika edilmeye başlanan bu eser, daha sonra kitap olarak basılmıştır: *Uşal Şecere-i Türkî* (basım yeri ve basım tarihi belli değil).
- 28 Ahmed Vefik Paşa, *Türkî Durub-ı Emsal* (basım yeri ve basım tarihi belli değil).
- 29 Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, tab-i cedid (Dersaadet, 1306).
- 30 Farma Aliye, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı* (Dersaadet, 1332), 76.
- 31 Farma Aliye, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı* (Dersaadet, 1332), 75.
- 32 Ahmed Cevdet Paşa ve Keçecizâde Fuat Paşa, *Kavaid-i Osmanîye* (İstanbul, 1275/1858).
- 33 Ahmed Cevdet Paşa, *Kavaid-i Türkiye* (İstanbul, 1288/1871).
- 34 Rezaizade Mahmud Ekrem, *Talim-i Edebiyat* (İstanbul, 1299/1882).
- 35 Ağah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 136-137.
- 36 Süleyman Hüsnü Paşa, *İlm-i Sarf-ı Türkî*, 7. baskı (İstanbul, 1308).
- 37 Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. baskı, Çağlayan Edebiyat Serisi: 1 (İstanbul, 1976), 208.
- 38 Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. baskı, Çağlayan Edebiyat Serisi: 1 (İstanbul, 1976), 312.
- 39 Ziya Paşa, "Şiir ve İnşa," *Hürriyet*, nr. 11, 7 Eylül 1868.
- 40 Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. baskı, Çağlayan Edebiyat Serisi: 1 (İstanbul, 1976), 336.
- 41 Namık Kemal, "Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâ-mildir," *Tasvir-i Efkâr*, s. 417, 11 Mart 1283/1886.
- 42 Namık Kemal, "Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâ-mildir," *Tasvir-i Efkâr*, s. 417, 11 Mart 1283/1886.
- 43 Ali Suavi, "Lisan ve Hatt-ı Türkî," *Ulâm*, s. 3, 1286/1869.
- 44 Ahmed Midhat, "Osmanlıcanın Islahı," *Dağarcık*, s. 1, 1288/1871.
- 45 Şemseddin Sami, "Lisân-ı Türkî (Osmanî)," *Hafta*, c. I, a. 12, 10 Zilhicce 1298/1880.
- 46 Şemseddin Sami, "Lisân-ı Edebîmizin İntihâbı," *Sabah*, nr. 3146, 4 Rebiyü-lâhîr 1316/1898.
- 47 Şemseddin Sami, "Lisânımızın Sadeleştirilmesi," *İkdam*, 14 Kanûnisânî 1317/1901.

- 48 Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî* (Dersaadet, 1317/1900).
- 49 Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî* (Dersaadet, 1317/1900), 4.
- 50 Muallim Naci ve Beşir Fuat, *İntikad* (İstanbul, 1304/1886-1887), 90.
- 51 İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. III, 3. baskı, Der-
gâh Yayınları (İstanbul, 1988), 1625.
- 52 Avram Galanti, *Vatandaş: Türkçe Konuş! Yahut Türkçenin Tamimi Meselesi: Ta-
rihi, İctimai, Siyasî Tedkiki* (İstanbul, 1928), 62.
- 53 Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (İstanbul, 1980), 44.
- 54 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c. 1-2 (İstanbul, 1977), 652.
- 55 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c. 1-2 (İstanbul, 1977), 348.
- 56 A. Dilâçar, "Tarih Boyunca Devlet Dili Olarak Türkçe," blm. Kaya Türkay,
A. Dilâçar, Türk Dil Kurumu Yayınları: 490, TDK Tanıtma Yayınları Türk
Diline Emek Verenler Dizisi: 19 (Ankara, 1982), 191-192.
- 57 *Basiret*, s. 129, 27 Temmuz 1870.
- 58 M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 1*, 3. baskı, Ötügen Yayınları: 186,
Kültür Serisi: 52 (Ankara, 1989), 313-315.
- 59 Köprülüzade Mehmed Fuad, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Di-
vanı Türkîi Basit: XVI ncı Asır Şairlerinden "Edirneli Nazmî"nin Eseri* (İstan-
bul, 1928), 46.
- 60 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk
Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 145-147.
- 61 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk
Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 146-147.
- 62 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk
Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 84.
- 63 Tefvik Fikret, "Tasfiye-i Lisan," *Servet-i Fünun*, c. XVII, s. 422, 1 Nisan
1315/1899.
- 64 Tefvik Fikret, "Zavallılar Şâir-i Muhteremine," *Çocuk Babçesi*, sy. 25, 21 Tem-
muz 1321/1905.
- 65 Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, c. IV (İstanbul, 1936), 141.
- 66 Ahmed Midhat, "Dekadanlar," *Sabah*, 13 Mart 1897. Ahmet Midhat daha
sonra bu ithamından vazgeçmiş ve bunu "Teslim-i Hakikat" adlı yazısıyla
ilân etmiştir (*Tarik*, 4 Aralık 1898).
- 67 Sami Paşazade Sezâi, "Lisan," *Şura-yı Ümmet*, nr. 39, 22 Teşrinievvel 1903.
- 68 Rıza Tefvik, "Mebâhis-i Lisan," *Servet-i Fünun*, c. XI, s. 265, 28 Mart
1312/1896.
- 69 Şemseddin Sâmî, "Edebiyat-ı Müstakbelimiz," *Sabah*, nr. 3343, 13 Mart
1899.
- 70 Bu tartışmalar için bk. Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme
Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 194-
208; Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan
Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu
Yayınları: 606 (Ankara, 1995), 40-44.
- 71 Abdullah Uçman, *Rıza Tefvik: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Şiirleri*, Kültür ve Tu-
rizm Bakanlığı Yayınları: 652, Türk Büyükleri Dizisi: 3 (Ankara, 1986), 15.
- 72 Bu tartışmalar için bk. Abdullah Uçman, "Genç Kalemler'den Önce Türk
Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa," *Mehmet Kaplan'a
Armağan* (İstanbul, 1984), 275-285; Hasan Kolcu, *Türk Edebiyatında Hece-
Arız Tartışmaları*, (Ankara, 1993), 97-112; Abdullah Uçman, *Türk Dilinin
Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa*, Kitabevi Yayınları: 80 (İstan-
bul, 1997).
- 73 Necip Âsım, "Lisan Bahsi," *İkdam*, nr. 1090, 30 Temmuz 1897.
- 74 Hasan Âli Yücel, *Edebiyat Taribimizden I* (Ankara, 1957), 223.
- 75 Yusuf Akçuraoğlu, *Türkçülük ve Dış Türkler*, Toket "Genel Dizi": 220, "Do-
ğudan-Batıdan Seçmeler" Dizisi: 19 (İstanbul, 1990), 171.
- 76 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk
Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 300-301.
- 77 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk
Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 301.
- 78 Bu maddeler için bkz.: Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme
Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 303-304.
- 79 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil
Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 302-303.
- 80 ?"Yeni Lisan," *Genç Kalemler*, c. II, S. 1, 8 Nisan 1327/1911.
- 81 Genç Kalemler Tahrir Heyeti, *Yeni Lisan ve Bir İstinzac* (Selânik, tarihsiz).
- 82 Bk. Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı,
Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 318-319; Yusuf Ziya Ök-
süz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Atatürk
Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 606 (An-
kara, 1995), 101-104.
- 83 Köprülüzade Mehmed Fuad "Edebiyat-ı Milliye" başlıklı bir yazı ile Yeni Li-
san Davasına itiraz eder (*Servet-i Fünun*, c. XLI, s. 1041, 5 Mayıs 1327/1911),
ardından "Yeni Lisan" başlıklı ikinci bir yazı yayınlıyor (*Servet-i Fünun*, c. XLII,
s. 1082, 16 Şubat 1327/1911). Bu yazıların tartışmaları sürerken Yakup Kad-
ri bir yazı yaparak "Yeni Lisan" isteyenlerle alay eder ("Netayic," *Rühbâb*, sy. 14,
19 Nisan 1328/1912). Çok yankı uyandıran bu yazının ardından Cenab Şeha-
beddin aynı konuda yazar ("Oğluma İkinci Mektup," *Hak*, Haftalık ilâvesi,
nr. 89, 28 Mayıs 1328/1912; "Musâhabe-Açık Mektûblar," *Şebhâl*, c. III, s.
61, 15 Eylül 1328/1912). Süleyman Nazif de bu tartışmanın dışında kalmaz
ve Yeni Lisancılara itiraz eder ("Musâhabe-i Edebiyye- Bir Mes'ele-i Müebbe-
de," *Şebhâl*, c. III, s. 55, 15 Haziran 1328/1912). Bu mektuplar ve verilen ce-
vaplar için bk. Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve
Yeni Lisan Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil
Kurumu Yayınları: 606 (Ankara, 1995), 115-131. Ayrıca bkz.: Massami Anai,
Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği-Türkish Nationalism in the Young Turk Era,
çev. Tansel Demirel, İletişim Yayınları: 240, Araştırma-İnceleme Dizisi: 40
(İstanbul, 1994), 70-74; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme
Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 320-330.
- 84 Köprülüzade Mehmed Fuad, "Mehmed Emin Bey," *Turan*, 18 Kânunievvel
1914.
- 85 Ziya Gökalp, *Yeni Hayat-Doğru Yol*, haz.: Müjgân Cunbur, Kültür Bakanlığı
Ziya Gökalp Yayınları: 3, I. Seri: 3 (Ankara, 1976), 17-18.
- 86 Ziya Gökalp, "Eskiliğin Mukavemeti," *Genç Kalemler*, c. II, sy. 2, 26 Nisan
1327/1909.
- 87 Ali Nüzhet Göksel, haz.: Ziya Gökalp'ın *Negredilmemiş Yedi Eseri ve Âile Me-
ktupları*, Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı: 4, Gökalp Külliyyatı: 3 (İstan-
bul, 1956), 9-10, 53-61, 66-72.
- 88 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, 9. baskı, Varlık Yayınevi, Faydalı Kitap-
lar: 61 (İstanbul, 1972), 103-126.
- 89 M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, 2. baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Ya-
yınları: 932, Türk Büyükleri Dizisi: 93 (Ankara, 1996), 184.
- 90 Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, 2. baskı, Kömen Yayın ve Dağı-
tım Limited Şirketi (Ankara, 1977), 98.
- 91 Yusuf Akçuraoğlu, *Türkçülük ve Dış Türkler*, Toket "Genel Dizi": 220, "Do-
ğudan-Batıdan Seçmeler" Dizisi: 19 (İstanbul, 1990), 175.
- 92 Yusuf Akçuraoğlu, *Türkçülük ve Dış Türkler*, Toket "Genel Dizi": 220, "Do-
ğudan-Batıdan Seçmeler" Dizisi: 19 (İstanbul, 1990), 175.
- 93 Mustafa Baydar, *Hamdullah Subhi Tanrıöver ve Anıları* (İstanbul, 1968), 63.
Türk Ocağı'nın kurucuları ve idare heyeti için bk. Yusuf Akçuraoğlu, *Türk-
çülük ve Dış Türkler*, Toket "Genel Dizi": 220, "Doğudan-Batıdan Seçmeler"
Dizisi: 19 (İstanbul, 1990), 180.
- 94 Ömer Seyfeddin, "Türk Sözü," *Türk Sözü*, yıl 1, S. 1, 12 Nisan 1330/1914;
"Halk Nedir?" *Türk Sözü*, yıl 1, S. 2, 17 Nisan 1330/1914; "Umumi ve Hu-
susî Türkçe," *Türk Sözü*, yıl 1, sy. 3, 24 Nisan 1330/1914 vd.
- 95 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil
Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 373.
- 96 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil
Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 374.
- 97 Bu yazılar için bk. Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evre-
leri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347 (Ankara, 1972), 377-378.
- 98 Hasan Âli Yücel, *Edebiyat Taribimizden I* (Ankara, 1957), 222.
- 99 İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, genişletilmiş 2. baskı, Der-
gâh Yayınları: 96, İnceleme dizisi: 14 (İstanbul, 1991), 300.

KAYNAKLAR

- Ahmed Cevdet Paşa ve Keçecizade Fuad Paşa, *Medhal-i Kavaid*, İstanbul, 1268/1851.
- Ahmed Cevdet Paşa ve Keçecizade Fuad Paşa, *Kavaid-i Osmaniyeh*, İstanbul, 1275/1858.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Cevdet Tarihi*, tertib-i cedid, c. I, 2. baskı, Dersaadet, 1309/1891-92.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Kavaid-i Türkiye*, İstanbul, 1288/1871.
- Ahmed Midhat, "Ehemmiyetli Bir Lâyihadır," *Basiret*, s. 639, 23 Mayıs 1288/1871.
- Ahmed Midhat, "Osmanlıcanın İslahı," *Dağarcık*, s. 1, 1288/1871.
- Ahmed Midhat, "Teslim-i Hakikat," *Tarik*, 4 Aralık 1898.
- Ahmed Midhat, "Dekadanlar," *Sabah*, 13 Mart 1897.
- Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, tab-ı cedid, Dersaadet, 1306/1888-89.
- Ahmed Vefik Paşa, *Türkiî Durub-ı Emsal*, basım yeri ve basım tarihi belli değil. [Ahmed Vefik Paşa], *Uşal Şecere-i Türkiî*, basım yeri ve basım tarihi belli değil.
- Akçuraoğlu, Yusuf, *Türkçülük ve Dış Türkler*, Tokat "Genel Dizisi": 220, "Doğudan-Batıdan Seçmeler" Dizisi: 19, İstanbul, 1990.
- Aküñ, Ömer Faruk, "Şinâst," *İslâm Ansiklopedisi: İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bibliyografya Lugatı*, c. 11, Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul, 1993, 545-560.
- Aküñ, Ömer Faruk, "Ahmed Vefik Paşa," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, 143-157.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860-1923*, I, 4. baskı, Ankara, 1982.
- Akyüz, Kenan, *Encümen-i Daniş*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları: 50, Ankara, 1975.
- Ali Suavi, "Lisan ve Hatt-ı Türkî," *Ulûm*, s. 3, 1286/1869.
- Arai, Massami, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği-Türkish Nationalism in the Young Turk Era*, çev.: Tansel Demirel, İletişim Yayınları: 240, Araştırma-İnceleme Dizisi: 40, İstanbul, 1994.
- Banguoğlu, Tahsin, "Devlet Dili Türkçe Üzerine," blm. *Dil Babisleri*, Kubbealtı Neşriyatı: 17, İstanbul, 1987, 219-260.
- Baydar, Mustafa, *Hamdullah Subhi Tanrıöver ve Anıları*, İstanbul, 1968.
- Bergamalı Kadri, *Müeyyessiret-ül-Ulûm (Muyassiratü'l-'Ulûm): Tıpkıbasım, Çeviri-yazılı Metin ve Dizin*, yay. Besim Atalay, TDK, c. II, 28, İstanbul, 1946.
- Cenab Şehabeddin, "Oğluma İkinci Mektup," *Hak*, Haftalık ilâvesi, nr. 89, 28 Mayıs 1328/1912.
- Cenab Şehabeddin, "Musâhabe-Açık Mektûblar," *Şebâl*, c. III, s. 61, 15 Eylül 1328/1912.
- Çağatay, Saadet, *Türk Lehçeleri Örnekleri: VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadar Yazı Dili*, 2. baskı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 62, Dil ve Edebiyat Enstitüsü: 9 (Ankara, 1963), 271.
- Çelik, Hüseyin, "Genç Kalemler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 21-23.
- Danişmend, İsmâil Hâmi, *Ali Suavi'nin Türkçülüğü*, İstanbul, 1942.
- Dilâçar, A., "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihiçesi," *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971*, 2. baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu yayınları: 338 (Ankara, 1989), 83-145.
- Dilâçar, A., "Türkiye Türkçesi Sözlüklerinden Seçme Eserler," *Türk Dili*, II, 22, Temmuz, 1953, 677-680.
- Dilâçar, A., "Türkçe'nin 'Devlet Dili' Olarak İlanınının 684. Yıldönümü," *Türk Dili*, X, 117, Haziran, 1961, 588-598.
- Dilçin, Cem, *Me'sud bin Ahmed. Sübeyl ü Nev-Babar: İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 51, Ankara, 1991.
- Dizdaroğlu, Hikmet, "Ali Suavi'de Dil Anlayışı," *Türk Dili*, VII, 80, Mayıs, 1958, 374-380.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Âkif Ersoy*, 2. baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 932, Türk Büyüklüğü Dizisi: 93, Ankara, 1996.
- Enginün, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, genişletilmiş 2. baskı, Dergâh Yayınları: 96, İnceleme dizisi: 14, İstanbul, 1991.
- Ercilasun, Bilge, *Server-i Fünûn'da Edebi Tenkit*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 356, Araştırma ve İnceleme Eserleri: 6, Ankara, 1981.
- Eren, Hasan, "Eski Dilden Yeni Dile," *Dil Yazıları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 395, Dil Konuları Dizisi: 28, Ankara, 1974, 216-222.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, c. 1-2, İstanbul, 1977.
- Fatma Aliye, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*, Dersaadet, 1332/1916.
- Galanti, Avram, *Vatandaş: Türkiye Konuş! Yahut Türkçenin Tamimi Meselesi: Tarihi, İctimai, Siyasî Tedkik*, İstanbul, 1928.
- Genç Kalemler Tahrir Heyeti, *Yeni Lisan ve Bir İstimzac*, Selânik, tarihsiz.
- Göğüş, Beşir, "Anadili Olarak Türkçenin Öğretimine Tarihsel Bir Bakış," *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1970*, 2. baskı, Ankara, 1989, 123-154.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, 9. baskı, Varlık Yayınevi, Faydalı Kitaplar: 61, İstanbul, 1972.
- Gökalp, Ziya, *Makaleler I: Diyarbakır-Peyman-Volkan Gazetelerindeki Makaleleri*, haz.: Şevket Beysanoğlu, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 12, II. Seri: 1, İstanbul, 1976; *Makaleler II*, haz.: Süleyman Hayri Bolay, Kültür Bakanlığı Yayınları: 361, Ziya Gökalp Dizisi: 21, Ankara, 1982; *Makaleler III: Millî Tesebbular Mecmuası'ndaki Makaleler*, haz.: M. Orhan Durusoy, Kültür Bakanlığı Yayınları: 283, Ziya Gökalp Serisi, Seri: II, No: 13, Ankara, 1977; *Makaleler IV: İslâm, İktisad, İctimâiyat, Şâir, Halka Doğru Mecmualarında Çıkan Makaleleri*, haz.: M. Ferit Ragıp Tuncor, Kültür Bakanlığı Yayınları: 284, Ziya Gökalp Serisi, Seri: II., No: 14, Ankara, 1977; *Makaleler V*, haz.: Rıza Kardeş, Kültür Bakanlığı Yayınları: 337, Ziya Gökalp Dizisi: 16, Ankara, 1981; *Makaleler VII: Küçük Mecmuada-ki Yazılar*, haz.: M. Abdülhalûk Çay, Kültür Bakanlığı Yayınları: 387, Ziya Gökalp Dizisi: 17, Ankara, 1982; *Makaleler VIII: Halka Doğru Mecmuası'nda Yayınlanan Yazılar*, haz.: Ferit Ragıp Tuncor, Kültür Bakanlığı Yayınları: 388, Ziya Gökalp Dizisi: 18, Ankara, 1981; *Makaleler IX: Yeni Gün-Yeni Türkiye-Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar*, haz.: Şevket Beysanoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları: 359, Ziya Gökalp Serisi: 15, İstanbul, 1980.
- Gökalp, Ziya, *Malta Konferansları*, haz.: M. Fahrettin Kırzioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları: 282, Ziya Gökalp Serisi Seri: I, No: 9, Ankara, 1977.
- Gökalp, Ziya, *Yeni Hayat-Doğru Yol*, haz.: Müjân Cumbur, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 3, I. Seri: 3, Ankara, 1976.
- Gökalp, Ziya, "Eskiliğin Mukavemeti," *Genç Kalemler*, c. II, sy. 2, 26 Nisan 1327/1909.
- Gökalp, Ziya, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak...* Serdengeçti Neşriyatı: 29, Ankara, 1960.
- Göksel, Ali Nüzhet, haz.: *Ziya Gökalp'ın Negredilmemiş Yedi Eseri ve Âile Mektupları*, Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı: 4, Gökalp Külliyyatı: 3, İstanbul, 1956.
- Gülşehri, *Manşuku't-Tayr: Tıpkıbasım*, önsözü yaz. Agâh Sırrı Levend, Türk Dil Kurumu Yayınları: 166, Ankara, 1957.
- Güngör, Şeyma, haz.: *Fuzulî-Hadikati'ü-Sü'uda*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 673, Kaynak Eserleri Dizisi: 1, Ankara, 1987.
- Haceminoğlu, Necmettin, *Türkçenin Kavanlık Günleri*, İstanbul, [1975].
- Hâtemî, H. Hüsvrev ve Yeşim Işıl, *Bir Bilim Dili Mücadelesi ve Tanzimat*, İşaret Yayınları: 32, Bilimsel Araştırma Dizisi: 3, İstanbul, 1989.
- Hayrullah Efendi, *Tarib-i Âl-i Osman*, c. I, basım yeri ve basım tarihi belli değil.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemâl, *Son Asır Türk Şairleri*, 3. baskı, c. III, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988.
- Kabaklı, Ahmet, sade. *Mubayyelât-ı Aziz Efendi: Aziz Efendi'nin Hayalleri*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1000 Temel Eser Yayınları, İstanbul, 1973.
- Kaplan, Mehmet, *Şiir Tablilleri I: Tanzimattan Cumhuriyete Kadar*, 6. baskı, Dergâh Yayınları: 1, İnceleme Dizisi: 1, İstanbul, 1978.
- Kaplan, Mehmet, İnci Enginün ve Birol Emil, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II: 1865-1876*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 2156, İstanbul, 1978.

- Karamanloğlu, Ali, *Türk Dili*, Dergâh Yayınları: 52, Eğitim Dizisi, İstanbul, 1986.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Netayic," *Rûbâb*, sy. 14, 19 Nisan 1328/1912.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, haz.: Atilla Özkırımı, 2. baskı, İletişim Yayınları, Bütün Eserleri 19, İstanbul, 1990.
- Kerman, Zeynep, *Sami Paşazade Sezai*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 688, Türk Büyüklüğü Dizisi: 20, Ankara, 1986.
- Kocagöz, Samim, "Tanzimat'ta Dil Hareketlerine Umumi Bir Bakış," *Türk Amacı*, yıl: 1, S. 5, 221-228.
- Kocahanoğlu, Osman Selim, *Millî Edebiyat Hareketi ve Beş Hececiler*, 2. baskı, Toket "Genel Dizi": 64, 100 Büyük Edip 100 Büyük Şair: 27, İstanbul, 1987.
- Kodaman, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul, 1980.
- Kolcu, Hasan, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1467, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi: 6, Ankara, 1993.
- Koray, Enver, *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat*, Marmara Üniversitesi Yayınları: 497, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları: 23, İstanbul, 1991.
- Korkmaz, Zeynep, "Türk Dilinin Gelişmesi ve Tarihî Devreleri," blm. *Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Ankara, 1990.
- Korkmaz, Zeynep, "Ömer Seyfeddin ve 'Yeni Lisan,'" *Millî Kültür*, c. II, S. 1, 1980.
- Korkmaz, Zeynep, *Dil İnkılabının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri*, Ankara, 1985.
- Korkmaz, Zeynep, "Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmed Bey," *Millî Kültür Dergisi*, c. II, sy. 3, 4, 5, Ağustos, Eylül, Ekim 1980.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, "Edebiyat-ı Milliye," *Servet-i Fünun*, c. XLI, s. 1041, 5 Mayıs 1327/1911.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, "Yeni Lisan," *Servet-i Fünun*, c. XLII, s. 1082, 16 Şubat 1327/1911.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübessirleri ve Divanı Türkî* Basit: XVI. Asır Şairlerinden "Edirneli Nazım"ın Eseri, İstanbul, 1928.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, "Mehmed Emin Bey," *Turan*, 18 Kanunievvel 1914.
- Köprülü, M. Fuad (Köprülüzade Mehmed Fuad), *Edebiyat Araştırmaları 1*, 3. baskı, Ötügen Yayınları: 186, Kültür Serisi: 52, Ankara, 1989.
- Köprülü, M. Fuad (Köprülüzade Mehmed Fuad), *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. baskı, Sadeleştirilerek ilâvelerle yay. Orhan F. Köprülü ve Nermin Pekin, Ötügen Yayınları: 157, Kültür Serisi: 28, İstanbul, 1981.
- Köprülü, M. Fuad (Köprülüzade Mehmed Fuad), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 7. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 118, İlmî Eserler: 11, Ankara, 1991.
- Kushner, David, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, çev.: Zeki Doğan, Fener Yayınları, İstanbul, 1998.
- Levend, Ağah Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 347, Ankara, 1972.
- Levend, Ağah Sırrı, "Türkçülük ve Millî Edebiyat," *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1961, Ankara, 1962, 147-206.
- Levend, Ağah Sırrı, *Edebiyat Tarihi Dersleri: Tanzimat Edebiyatı*, İstanbul, 1934.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, İngilizceden çev. Metin Kıratlı, 2. baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV. Dizi-Sa. 8., Ankara, 1984.
- Mansuroğlu, Mecdut, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 765, İstanbul, 1958.
- Mehmed Emin, *Türk Sazı: Yaralar ve Sarğılar*, Türk Yurdu Kitapları, İbrahim Hilmi, tarihsiz.
- Muallim Naci ve Beşir Fuad, *İnkıad*, İstanbul, 1304/1886-87.
- Namık Kemal, *Tabrih-i Harabat*, 2. baskı, Konstantiniye, 1304/1886-87.
- Namık Kemal, "Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmil-dir," *Tasvir-i Efkâr*, s. 417, 11 Mart 1283/1886.
- Necib Âsım, "Lisan Bahsi," *İkdam*, nr. 1090, 30 Temmuz 1897.
- Necib Âsım, *Ural ve Altay Lisanları*, İstanbul, 1311/1895.
- Okay, M. Orhan, "Fecr-i Âtı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, 287-290.
- Okay, [M.] Orhan ve Hüseyin Ayan, *Şeyh Galip Hüsn ü Aşk*, 2. baskı, Dergâh Yayınları: 3, Türk Klâsikleri: 1, İstanbul, 1992.
- Onan, Necmettin Halil, *Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi*, M.E.B. Yayınları: 1142, Ankara, 1950.
- Orkun, Hüseyin Namık, *Türkçülüğün Tarihi*, 2. baskı, Kömen Yayın ve Dağıtım Limited Şirketi, Ankara, 1977.
- Öksüz, Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 606, Ankara, 1995.
- ?(Ömer Seyfeddin), "Yeni Lisan," *Genç Kalemler*, c. II, S. 1, 8 Nisan 1327/1911.
- Ömer Seyfeddin, "Türk Sözü," *Türk Sözü*, yıl 1, S. 1, 12 Nisan 1330/1914.
- Ömer Seyfeddin, "Halk Nedir?" *Türk Sözü*, yıl 1, S. 2, 17 Nisan 1330/1914.
- Ömer Seyfeddin, "Umumi ve Hususi Türkçe," *Türk Sözü*, yıl 1, sy. 3, 24 Nisan 1330/1914.
- Önertoy, Olcay, *Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 2, Konya, 1981.
- Özdem, Ragıp Hulusî, *Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz -Fikri Nesir Dilimizin Gelişmesi- (Gazete, Mecmua ve Tamimî Kitap Dili)*, *Tanzimat I*, İstanbul, 1940.
- Özkan, Mustafa, "Gülşehri," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 250-252.
- Özkan, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Özkırımı, Atilla, haz.: ve sade. *Keykâvus-Mercimek Ahmet Kabusnâme*, c. 1, Tercüman 1001 Temel Eser: 36, İstanbul, tarihsiz.
- Özön, Mustafa Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Maarif Vekilliği, İstanbul, 1941.
- Recazade Mahmud Ekrem, *Talim-i Edebiyat*, İstanbul, 1299/1882.
- Rıza Tevfik, "Mebahis-i Lisan," *Servet-i Fünun*, c. XI, s. 265, 28 Mart 1312/1896.
- Sadeddin Nüzhet, *Ali Câtib-Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1937.
- Sami Paşazade Sezai, "Lisan," *Şura-yı Ümmet*, nr. 39, 22 Teşrinievvel 1903.
- Sarınar, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötügen Yayınları: 277, Kültür Serisi: 82, İstanbul, 1994.
- Süleyman Hüsnü Paşa, *İlm-i Sarf-ı Türkî*, 7. baskı, İstanbul, 1308.
- Süleyman Nazif, "Musâhabe-i Edebiyye- Bir Mes'ele-i Müebbede," *Şebhâl*, c. III, sy. 55, 15 Haziran 1328/1912.
- Şemseddin Sami, "Lisân-ı Türkî (Osmanî)," *Hafta*, c. I, a. 12, 10 Zilhicce 1298/1880.
- Şemseddin Sami, "Lisân-ı Edebîmizin İntihâbı," *Sabah*, nr. 3146, 4 Rebiyülâhîr 1316/1898.
- Şemseddin Sami, "Lisânımızın Sadeleştirilmesi," *İkdam*, 14 Kanûnüsânî 1317/1901.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet, 1317/1900.
- Şemseddin Sami, "Lisan ve Edebiyatımız," *Sabah*, nr. 3232, 8 Ağustos 1898.
- Şinasi, "Mukaddime," *Tercüman-ı Abval*, nr. 9, Teşrinievvel 1277/1860.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. baskı, Çağlayan Edebiyat Serisi: 1, İstanbul, 1976.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Yabya Kemal*, 2. baskı, Dergâh Yayınları: 84, Türk Edebiyatı İnceleme Dizisi: 12, İstanbul, 1982.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz.: Zeynep Kerman, 2. baskı, Dergâh Yayınları: 38, İnceleme Dizisi: 4, İstanbul, 1977.
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri I, Şiirler*, Ankara, 1969.
- Tevfik Fikret, "Tasfiye-i Lisan," *Servet-i Fünun*, c. XVII, s. 422, 1 Nisan 1315/1899.
- Tevfik Fikret, "Zavallılar Şâir-i Muhteremine," *Çocuk Bahçesi*, s. 25, 21 Temmuz 1321/1905.

- Tezcan, Semih, *Sühbeyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 6, Simurg, Ankara, 1994.
- Timurtaş, Faruk K[adri], *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilâyet Yayınları, İstanbul, 1981.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Diller ve Türkçemiz*, haz.: Mustafa Özkan, Alfa Yayınları: 297, Edebiyat Dizisi: 22, İstanbul, 1996.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Türkçemiz ve Uydurmacılık*, yeniden gözden geçirilmiş ilâveli 2. baskı, Boğaziçi Yayınları: 43, İstanbul, 1980.
- Togan, Zeki Velidî, *Umumî Türk Taribine Giriş I*, 2. baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 1534, İstanbul, 1970.
- Tural, Sadık, *Edebiyat Bilimine Katkıları*, Ecdâd Yayınları: 11, Edebiyat Bilimi Serisi: 4, Ankara, 1993.
- Türkay, Kaya, A. *Dilâçar*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 490, TDK Tanıtma Yayınları Türk Diline Emek Verenler Dizisi: 19, Ankara, 1982.
- Uçman, Abdullah, "Genç Kalemler'den Önce Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa," *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul, 1984, 275-285.
- Uçman, Abdullah, *Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa*, Kitâbevi Yayınları: 80, İstanbul, 1997.
- Uçman, Abdullah, *Rıza Tevfik: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 652, Türk Büyükleri Dizisi: 3, Ankara, 1986.
- Uçman, Abdullah, "Encümen-i Dâniş," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, 176-178.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Kırk Yıl*, c. I-V, İstanbul, 1936.
- Uyguner, Muzaffer, *Yahya Kemal Beyatlı: Eserleri, Hayatı, Sanatı*, 3. baskı, Varlık Yayınları: 1911, Türk Klâsikleri: 53, İstanbul, 1978.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *Diyorlar ki*, 2. baskı, haz.: Şemseddin Kutlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 613, Kültür Eserleri Dizisi: 43, Ankara, 1985.
- Yavuz, Kemal, "XIII-XVI. Asır Dil Yadıgârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri," *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 27 (Aralık 1983), 9-57.
- Yöntem, Ali Canip, *Millî Edebiyât Mes'esi ve Cenâb Bey'le Münakaşalarım*, - 1328/1529, İstanbul, 1918.
- Yöntem, Ali Canip, "Selânik'te Bir Edebiyat Çekişmesi," *Yakın Tarihimiz*, c. II, sy. 14, 31 Mayıs 1962.
- Yöntem, Ali Canip, "Yazı Dili Münakaşaları," *Çınaraltı*, s. 17, 29 İkinciteşrin 1941.
- Yöntem, Ali Canip, "Ziya Gökalp'in Matbuat Âleminde İlk Görünüşü," *Genç Kalemler ve 'O'*," *Çınaraltı*, s. 12, 25 Birinciteşrin 1941.
- Yöntem, Ali Canip, "Ömer Seyfeddin ve Değeri," *Çınaraltı*, s. 31, 7 Mart 1942.
- Yöntem, Ali Canip, *Ömer Seyfeddin: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1947.
- Yücel, Hasan Âli, *Edebiyat Tarihimizden I*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1935.
- Ziya Paşa, "Şiir ve İnşa," *Hürriyet*, nr. 11, 7 Eylül 1868.
- Ziya Paşa, *Harabat*, c. 3, Matbaa-i Âmire, 1291.